

УДК 347.962.3

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.1936>**В. Кравчук,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ПРОФЕСІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. В сучасних умовах питання правосуб'єктності суддів набуває неабиякої актуальності. Безпосередній авторитет судової системи залежить від рівня професіоналізму конкретних суддів, від справедливого і неупередженого виконання ними своїх обов'язків. Тож важливим складником конституційно-правового статусу суддів, що визначає основи взаємовідносин між судьями та державою, є професійні обов'язки суддів, які кореспондують їх правам і свободам. У загальній теорії права під юридичними обов'язками прийнято вважати вид і міру належної поведінки особи, яка гарантується державою. Тому пропонуємо професійні обов'язки суддів розглядати як визначену Конституцією України та законами України міру обов'язкової, належної поведінки суддів під час здійснення правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття та зміст професійних обов'язків суддів були і залишаються предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема В. Веніславського, О. Калашник, С. Лаптева, Л. Москвич, О. Намясенко, О. Скрипнюка, В. Федоренка, Ю. Шемшученка, Д. Шпенова та інших. Проблематика професійних обов'язків суддів як елемента їх правосуб'єктності у вітчизняній конституційно-правовій та судовій науці залишається малодослідженою.

Мета дослідження полягає в тому, щоб запропонувати авторське розуміння поняття «професійні

обов'язки суддів» та з'ясувати місце і значення професійних обов'язків суддів у структурі їх правосуб'єктності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз обов'язків суддів варто розпочати з обов'язків, передбачених Конституцією України для громадян України. На думку В. Федоренка, стрижневим для всієї системи конституційних обов'язків людини і громадянина є обов'язок неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України), який поширюється на всіх громадян України, іноземців і осіб без громадянства, які законно перебувають на території України, й у тій чи іншій формі знаходиться відображення в інших обов'язках, унормованих в Основному Законі [1, с. 272].

Зміст обов'язку суддів неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей передбачає необхідність підпорядкування їх поведінки волі українського народу та політиці Української держави, вираженій у нормах Основного Закону та законах України, узгодженій з політикою держави з метою здійснення правосуддя і вияву поваги до прав і свобод, честі та гідності інших людей.

Важливим конституційним обов'язком є захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів

(ст. 65 Конституції України). Цей обов'язок поширюється на всіх громадян України, в тому числі і суддів. Конституційним обов'язком є і обов'язок не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані збитки (ст. 66 Конституції України). Цей конституційний обов'язок передбачає дбайливе та раціональне ставлення суддів до природи та національної культурної спадщини.

Важливим обов'язком людини і громадянина в економічній сфері є обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ст. 67 Конституції України). Зазначений обов'язок передбачає, що судді повинні щорічно до 1 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – Комісія) декларацію добросовісності за формою, що визначається Комісією (ч. 1 ст. 62 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [2].

Варто зазначити, що конституційні обов'язки людини і громадянина не зазнають суттєвої зміни в контексті їх реалізації особою, яка набула правовий статус судді. Тому вважаємо за доцільне зупинитися безпосередньо на аналізі професійних обов'язків суддів.

На думку Д. Шпенова, юридичні обов'язки судді – це закріплена в ратифікованих міжнародних актах, законодавстві України, актах суддівського самоврядування, гарантована державою до виконання дією спеціального правового механізму система необхідної та належної поведінки судді, здебільшого вираженої у формі його активних дій, необхідної для відправлення правосуддя, захисту прав та інтересів суб'єктів правовідносин, а також для забезпечення рівного права кожного на судовий захист [3, с. 45].

За твердженням В. Теліпка та В. Молдована обов'язки суддів як містять урегульовані нормами права вимоги щодо необхідної поведінки

судді, тобто юридичні обов'язки, так і мають характер моральних, які зумовлені вимогами професійного обов'язку та совісті судді. Невиконання або неналежна реалізація суддею обов'язків може призвести до істотних змін у його правовому становищі, навіть до втрати статусу носія судової влади. Обов'язки суддів мають характер додаткових і не виключають необхідності виконувати конституційні (загальні) та інші зобов'язання, які впливають із цивільно-правових відносин (якщо перебування у таких правовідносинах не суперечить статусу судді) [4, с. 195].

Грунтуючись на загальнотеоретичних дослідженнях, Л. Москвич і В. Єгорова розглядають службові обов'язки суддів як нормативно визначений вид і міру необхідної поведінки носія судової влади, що забезпечує реалізацію інтересів суб'єктів, з якими суддя вступає у правовідносини при здійсненні професійних функцій [5, с. 10].

Основними ознаками службових обов'язків судді адміністративного суду на думку С. Лаптева є те, що: 1) вони знаходять своє закріплення в нормативно-правових актах, тобто мають чітке нормативне регулювання; 2) їх виконання забезпечується силою державного примусу; 3) у них виражається об'єктивно необхідний, найбільш доцільний і соціально корисний варіант поведінки; 4) через них законодавець формулює свої вимоги до суддів адміністративних судів; 5) вони спрямовані на створення всіх необхідних умов для розгляду адміністративної справи, а також задоволення потреб та інтересів учасників адміністративного судочинства; 6) за їх невиконання винні особи притягуються до юридичної відповідальності [6, с. 9].

Що стосується класифікації службових обов'язків, то С. Лаптев пропонує їх поділяти за такими критеріями: 1) за змістом; 2) за способом виконання; 3) за формою нормативного закріплення; 4) за спрямованістю

[6, с. 9]. Окремі науковці виділяють службові обов'язки суддів [7, с. 55; 8, с. 138]. На нашу думку, відповідно до законодавства про статус суддів суддею є громадянин, який займає штатну суддівську посаду в одному з судів України. Тому обов'язки суддів за своєю природою є посадовими, а не службовими.

Схожої позиції дотримується і О. Калашник, на думку якої обов'язок судді місцевого загального суду – це вид і міра належної (необхідної) поведінки судді місцевого загального суду, яка встановлена на законодавчому рівні і забезпечується державним примусом з метою забезпечення права кожного на справедливий суд [9, с. 105].

Залежно від вимоги, яка міститься в обов'язку судді, Л. Москвич виокремлює три їх блоки: 1) дотримання Конституції та законодавства України; 2) дотримання етичних основ діяльності; 3) сумлінне і професійне виконання службових функцій [5, с. 10].

Обов'язки суддів (так само як і їхні права) знаходять своє закріплення в міжнародних документах. Так, відповідно до Основних принципів незалежності судових органів судді зобов'язані зберігати професійну таємницю щодо своєї роботи та конфіденційної інформації, отриманої в ході виконання ними професійних обов'язків, за винятком відкритих судових розглядів, і їх не можна примушувати давати свідчення з таких питань [10].

Окремі обов'язки суддів містяться і в Рекомендації № (94)12 «Незалежність, дієвість і роль суддів», ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи. Так, у принципі V (зобов'язання суддів) зазначається, що судді, зокрема, зобов'язані: 1) діяти у кожній справі незалежно та бути захищеними від будь-якого стороннього впливу; 2) розглядати справи неупереджено, спираючись на власну оцінку фактів і власне витлумачення закону; 3) забезпечити,

щоб кожна сторона мала однакові можливості бути заслуханою, і щоб процедурні права кожної зі сторін дотримувалися відповідно до положень Конвенції; 4) утримуватися від винесення вироку у справі чи відмовитися від розгляду справи, коли на те існують достатні причини; 5) роз'яснити (за необхідності) неупереджено кожній зі сторін окремі процедурні питання; 6) заохочувати сторони, якщо це необхідно, до дружнього врегулювання; 7) за винятком випадків, коли закон або практика, що має місце, передбачають інше, чітко та повністю вмотивувати своє рішення, користуючись легкозрозумілою термінологією; 8) проходити будь-яку необхідну перепідготовку для того, щоб виконувати суддівські функції ефективно та неупереджено [11].

Вітчизняне законодавство також приділяє значну увагу закріпленню професійних обов'язків суддів. Частиною 6 ст. 126 Конституції України передбачено обов'язок дотримання суддями вимог щодо несумісності та обов'язок підтверджувати законність джерела походження майна. Відповідно до ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя зобов'язаний: 1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; 2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки в будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів; 3) подавати декларацію добросовісності судді та декларацію родинних зв'язків судді; 4) виявляти повагу до учасників процесу; 5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання; 6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, встановлених законодавством у сфері

запобігання корупції; 7) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 8) систематично розвивати професійні навички (вміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду; 9) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора протягом п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання; 10) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, які можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді [12].

Важливі етико-правові обов'язки судді визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджений 22 лютого 2013 року VI черговим з'їздом суддів України, а саме: 1) бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримуватися високих стандартів поведінки з метою зміцнення віри громадян у чесність, незалежність, неупередженість і справедливість суду; 2) уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя; 3) бути незалежним від своїх колег у процесі прийняття рішень; 4) не використовувати власне посадове становище в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб, не дозволяти цього іншим; 5) докладати всіх зусиль до того, щоб на думку розсудливої, законслухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною; 6) виконувати свої професійні обов'язки незалежно, виходячи

виключно з фактів, встановлених на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді, незважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику; 7) старанно й неупереджено виконувати покладені на нього обов'язки; 8) вживати заходів для поглиблення своїх знань і вдосконалення практичних навичок; 9) здійснювати судочинство в межах та порядку, визначених процесуальним законом; 10) виявляти тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб; 11) не допускати виявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо та не дозволяти цього іншим; 12) виконувати обов'язки судді безсторонньо і неупереджено; 13) утримуватися від поведінки, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумнівів у рівності професійних суддів, народних засідателів і присяжних при здійсненні правосуддя; 14) виявляти повагу до права на інформацію про судовий розгляд; 15) не допускати порушення принципу гласності процесу; 16) не робити публічних заяв, не коментувати в засобах масової інформації справи, які передають у провадженні суду, не надавати сумніву судові рішення, які набрали законної сили; 17) не розголошувати інформацію, що стала йому відома у зв'язку з розглядом справи; 18) утримуватися від поведінки, дій або висловлювань, які можуть призвести до виникнення сумнівів у єдиному статусі суддів і в те, що професійні судді здійснюють колективне вирішення питань організації роботи суду; 19) уникати позапроцесуальних взаємовідносин з одним із учасників процесу або його представником у справі за відсутності інших учасників процесу; 20) неупереджено

розглядати справи; 21) не зловживати правом на самовідвід; 22) надавати пріоритет здійсненню правосуддя над усіма іншими видами діяльності; 23) уникати взаємовідносин, які можуть вплинути на незалежність і неупередженість судді; 24) бути обізнаним про свої майнові інтереси; 25) вживати розумних заходів для того, щоб бути обізнаним про майнові інтереси членів своєї сім'ї; 26) враховувати, що сімейні, соціальні взаємовідносини чи будь-які інші стосунки та втручання з боку органів державної влади не мають впливати на поведінку судді чи ухвалення судових рішень [2].

Досліджуючи питання юридичної природи професійних обов'язків суддів, не варто оминати увагою професійні обов'язки суддів Конституційного Суду України. На відміну від обов'язків суддів судів системи судоустрою, які закріплені в окремих нормах вітчизняного законодавства, системні норми щодо обов'язків суддів Конституційного Суду України у законодавстві відсутні. В Законі України «Про Конституційний Суд України» визначено лише окремі обов'язки суддів Конституційного Суду України, зокрема: 1) у своїй діяльності та поза її межами вони повинні дотримуватися встановлених Конституційним Судом стандартів професійної етики судді Конституційного Суду (ч. 2 ст. 11); 2) здійснювати попередню підготовку питань, що їх розглядають Велика палата, Сенат, Колегія суддів Конституційного Суду (ч. 4 ст. 18); 3) брати участь у розгляді справ (ч. 4 ст. 18) [13].

Порушуючи питання про систему обов'язків суддів Конституційного Суду України, О. Намясенко запропонувала класифікацію системи обов'язків судді Конституційного Суду України на загальні та спеціальні. Автор до загальних відносить обов'язки судді Конституційного Суду України, які визначають основоположні умови реалізації суддею, як посадовою особою судової влади, наданих йому прав.

Спеціальні ж обов'язки судді Конституційного Суду України закріплюють правила здійснення суддею Конституційного Суду України конституційного судочинства [14, с. 10–11].

Вважаємо, що обов'язки суддів Конституційного Суду України також доцільно систематизувати та закріпити в окремій статті закону, як це, наприклад, зроблено у вигляді вичерпного переліку в ст. 18 Закону Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд» [15].

Висновки. Професійні обов'язки суддів становлять визначену Конституцією України та законами України вид і міру належної, необхідної поведінки суддів під час здійснення правосуддя. Суддям, як і іншим громадянам, властива низка обов'язків, передбачених Конституцією України (наприклад, дотримання Конституції та законів України, сплата податків), але зміст зазначених конституційних обов'язків не змінюється кардинально у зв'язку з набуттям особою правового статусу судді.

Ключовими у правосуб'єктності суддів та їх правовому статусі варто вважати професійні (посадові) обов'язки, спрямовані на забезпечення реалізації інтересів суб'єктів, з якими судді вступають у правові відносини при здійсненні професійних функцій. Такі обов'язки можна поділити на загальні та спеціальні (процесуальні).

До загальних обов'язків суддів можна віднести дотримання Конституції України та законів України при здійсненні правосуддя; нерозголошення відомостей, які становлять таємницю, що охороняється законом, в тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання. Загальними можемо вважати професійні обов'язки, притаманні судді незалежно від його спеціалізації, місця роботи чи займаної адміністративної посади. До спеціальних варто віднести процесуальні обов'язки, передбачені відповідними галузями

законодавства, а також обов'язки, пов'язані із займаною адміністративною посадою чи роллю в органах суддівського самоврядування.

У статті досліджується авторське розуміння поняття «професійні обов'язки суддів» і з'ясовується місце та значення професійних обов'язків суддів у структурі їх правосуб'єктності. Важливим складником конституційно-правового статусу суддів, що визначає основи взаємовідносин між суддями та державою, є професійні обов'язки суддів, які кореспондують їх правам і свободам. Запропоновано професійні обов'язки суддів розглядати як визначену Конституцією України та законами України міру обов'язкової, належної поведінки суддів під час здійснення правосуддя.

Суддям, як і іншим громадянам, властива низка обов'язків, передбачених Конституцією України (наприклад, дотримання Конституції та законів України, сплата податків), але зміст зазначених конституційних обов'язків не змінюється кардинально у зв'язку з набуттям особою правового статусу судді.

Ключовими у правосуб'єктності суддів та їх правовому статусі варто вважати професійні (посадові) обов'язки, спрямовані на забезпечення реалізації інтересів суб'єктів, з якими судді вступають у правові відносини при здійсненні професійних функцій. Такі обов'язки можна поділити на загальні та спеціальні (процесуальні).

До загальних обов'язків суддів варто віднести дотримання Конституції України та законів України при здійсненні правосуддя; нерозголошення відомостей, які становлять таємницю, що охороняється законом, в тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання.

Загальними доречно вважати професійні обов'язки, притаманні судді незалежно від його спеціалізації, місця роботи чи займаної адміністративної посади. До спеціальних варто віднести процесуальні обов'язки, передбачені відповідними галузями законодавства, а також обов'язки, пов'язані із займаною адміністративною посадою чи роллю в органах суддівського самоврядування.

Ключові слова: суддя, статус судді, юридичний обов'язок, професійний обов'язок, правосуб'єктність судді.

Kravchuk V. Professional duties of judges in Ukraine

The article focuses on the author's vision of the term "professional duties of judges" and elucidates the place and importance of judges' professional duties in the structure of their legal capacity and competence. The important component of constitutional status of judges that defines the basic principles of relations between judges and the state is professional duties of judges corresponding with their rights and freedoms. It has been suggested that professional duties of judges should be considered as the standard of mandatory proper conduct of judges during the implementation of justice defined by the Constitution of Ukraine and Laws of Ukraine.

Judges as well as other citizens have a number of obligations prescribed by the Constitution of Ukraine (for example, compliance with the Constitution and Laws of Ukraine, payment of taxes), but the contents of the specified constitutional obligations do not change dramatically in view of the acquisition of legal status of a judge by a person.

It is worth considering their professional (official) duties as the key ones in the legal capacity and competence of judges and their

legal status and they are aimed at enforcement of interests of entities and parties with which judges enter into legal relations during the performance of professional functions. These duties can be divided into general and special (procedural).

The general duties of judges involve compliance with the Constitution and Laws of Ukraine during the implementation of justice; non-disclosure of information that is confidential and a secret protected by the Law including secrecy of consultation room and closed judicial session. In other words, it is appropriate to regard professional duties as general ones when they are inherent to a judge regardless of their areas of practice, their place of work or current administrative position. The special duties should include procedural duties provided by the relevant branches of legislation as well as the duties connected with their current administrative position or their role in judicial self-governance bodies.

Key words: a judge, status of judge, legal obligation, professional duty, legal capacity and competence of judge.

Література

1. Федоренко В.Л. Конституційне право України : підручник. Київ, 2016. 616 с.

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року з наступними змінами. Електронний ресурс. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1465331835457898>.

3. Шпенюв Д.Ю. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки суддів як носіїв судової влади в Україні / Д.Ю. Шпенюв // Наше право. 2014. № 10. С. 43–48.

4. Теліпко В.Е. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : науково-практичний коментар. К. : Центр учбової літератури, 2011. 528 с.

5. Москвич Л.М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.10; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2003. 20 с.

6. Лаптев С.С. Адміністративно-правовий статус судді адміністративного суду : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07; Відкр. міжнар. ун-т розв. людини «Україна». К., 2014. 20 с.

7. Статус суддів : навч. посіб. Кол. авт.: І.Є. Марочкін, Ю.І. Крючко, Л.М. Москвич та інші; За заг. ред. І.Є. Марочкіна. Х. : Право, 2009. 120 с.

8. Декаленко В.С. Особливості правового статусу посадових осіб судів України. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 3. С. 137–140.

9. Калашиник О.А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні : дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. О.: Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», 2016. 234 с.

10. Основні принципи незалежності судових органів (схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року). Електронний ресурс. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_201.

11. Рекомендація № (94)12 «Незалежність, дієвість і роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року. Електронний ресурс. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_323.

12. Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року. Електронний ресурс. URL: [https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf).

13. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року з наступними змінами. Електронний ресурс. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

14. Намясенко О.К. Правовий статус судді Конституційного Суду України : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2009. 19 с.

15. Закон Азербайджанської республіки «Про Конституційний Суд» від 23 грудня 2003 року з наступними змінами. Електронний ресурс. URL: https://azertag.az/ru/xeber/ZAKON_AZERBAIDZHANSKOI_RESPUBLIKIO_KONSTITUCIONNOM_SUDE_RAZDEL_PERVYI_OBSSHCHIE_POLOZHENIYA-623227.

